

Memòries d'exili

Ramon Trias i Rubiés

Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. Barcelona.

1938: l'inici de l'exili a Pau

El meu pare, com tants altres, no va pensar que acabaria a l'exili fins a les acaballes de la guerra perquè no militava en cap partit i la seva única característica ideològica era el catalanisme. Sí que va tenir, però, càrrecs acadèmics rellevants durant la República; era degà de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona i director de l'Hospital Clínic de Barcelona.

Després dels bombardejos del març de 1938, els pares varen decidir que els petits dels nou germans marxessin a França junt amb la mare, preveient el final de la guerra i el probable exili. Les nostres germanes ja eren a França. Per Pasqua, sense haver acabat el curs, la nostra mare i els tres petits (Ramon, Antoni i Pere) vam sortir de Barcelona en un cotxe oficial que ens va prestar l'aleshores rector de la Universitat Autònoma de Barcelona, Bosch i Gimpera. No recordo com vam passar la frontera, però sí l'arribada amb tren, que anava força ple, a Perpinyà, on ens esperava la meva germana gran. La nostra mare parlava bé el francès, perquè abans de casar-se havia exercit de *lectrice* a l'*École Normale* de Carcassona, però nosaltres no enteníem res. Jo, per indicació del meu pare, havia anat a l'escola alemanya de Barcelona, perquè en aquell temps era l'idioma científic que tots els metges estudiaven.

De Perpinyà vam anar a Agen, on la meva germana gran feia de *lectrice* a l'*École Normale*. Com que eren vacances de Pasqua, vam poder allotjar-nos a l'escola, aleshores buida. Allí vam retrobar-nos amb les germanes, que feia un any que no vèiem. Va ser una retrobada molt emotiva. La meitat dels germans i la mare, que estava malalta, vàrem passar uns dies a Agen. El nostre pare continuava a Barcelona i altres germanes vivien a Tarbes i a Pau. Passats pocs dies, una mestra francesa,

Mme. Lussagné, molt amiga de les meves tietes, ens va portar amb cotxe (un d'aquells Citroën coneguts com "*patos*") a l'escola que les Dames Negres (orde de religioses de l'ensenyament) tenien a Pau, una ciutat molt bonica situada als Pirineus Occidentals, prop del País Basc, d'Oleron i Biarritz. Les meves germanes havien estudiat abans de la guerra a l'escola que aquesta orde tenia a Barcelona.

Recordo que un dia, mentre jugàvem, se'ns va acostar un senyor molt ben vestit i amb ulleres i, en sentir que parlàvem català, ens va preguntar si érem espanyols. Ell parlava castellà i va presentar-se com el senyor Alcalà Zamora, expresident de la República. Ens va preguntar com ens dèiem, perquè suposava que érem refugiats, i al dir el cognom Trias va estar content, perquè coneixia la família. De vegades he dubtat de coses viscudes en aquells anys, perquè em sembla que no varen ser reals, però no fa gaire vaig llegir les memòries d'Alcalà Zamora, on explica que visqué exiliat a Pau el mateix any que nosaltres hi érem, de manera que aquesta anècdota deu ser veraç.

A Pau, com que la meva mare estava malalta, el meu germà Toni i jo mateix fèiem els encàrrecs. Com que no parlàvem francès, la nostra mare escrivia en un paper el que necessitava i nosaltres, molt avergonyits, amb el paper a la mà, entràvem a la botiga. Un dia vam decidir aprendre de memòria el que posava al paper i anàrem al *Boulevard des Pyrénées*, on hi havia uns grans magatzems, per comprar un plomí, que aleshores s'utilitzava per escriure. El paper deia "*une plume comme celle-la s'il vous plaît*" i havíem d'ensenyar un plomí que portàvem de mostra. En arribar a la venedora, vàrem recitar el que havíem après i ella va contestar alguna cosa que no vam entendre, així que vam repetir la frase una segona i una tercera vegada. La dependenta, a la fi, va exclamar: "*Ah, vous êtes des espagnols!*" i amb gestos ens va fer entendre que no tenien el que demanàvem. A França érem "*les espagnols*", no sempre ben vistos, perquè veníem del cantó republicà.

Vivíem al mateix convent, en una sola habitació amb la nostra mare i el germà petit, en Pere. La nostra germana Glòria estava interna en aquest col·legi des d'abans de la nostra arribada i, per tant, vivia amb la resta d'internes. Nosaltres érem nois i l'escola mixta no existia. Ens varen fer un gran favor tolerant que visquéssim amb la mare en una escola de noies i, tot plegat, sense pagar res.

Correspondència: Dr. Ramon Trias i Rubiés
Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya
C/ del Carme, 47
08001 Barcelona
Tel. 934 153 429
Adreça electrònica: 2369trtr@comb.es

El curs acadèmic del 1938-39 vàrem ingressar com a interns al *Lycée Louis Barthou*, que tenia, i encara té avui en dia, un gran prestigi. Vàrem entrar al curs d'ensenyament primari per aprendre francès i a la classe érem coneguts com "*les espagnols*". La convivència era molt agradable i fàcil, tot i que els primers dies no enteníem res del que ens deien. El capellà del Liceu dirigia el grup d'escoltes i formar-ne part permetia fer excursions o anar al cine amb el grup. Com que nosaltres no teníem diners, els companys feien una col·lecta per pagar-nos l'entrada i les despeses. Als tres mesos, ja no teníem problemes amb l'idioma.

1939: vida a Carcassona

El febrer del 39 el pare va sortir d'Espanya cap a l'exili i va venir a Pau, des d'on va anar a Carcassona amb la mare i el nostre germà petit. En Toni, la Glòria i jo ens vàrem quedar interns en els respectius col·legis fins que va acabar el curs.

A Carcassona el meu pare havia trobat la possibilitat d'exercir de cirurgia a l'estil descrit en la novel·la d'Erich Maria Remarque "*Arc de Triomphe*", que consistia a operar sense tenir permís per a l'exercici professional a França. El meu pare era catedràtic de cirurgia a Barcelona i comptava amb l'ajuda del cirurgià titular de la clínica, un francès que havia estat víctima del que jo en dic "*exámenes patrióticos*", amb els quals es facilitava el títol a aquells que havien anat al front. Acabada la guerra, com a premi o compensació pel sacrifici patriòtic que havien fet, pràcticament els regalaven el títol, fet que es traduïa en una falta de preparació que arrossegarien al llarg de tota la seva vida professional.

Acabat el curs del 1939, els germans que no tornàrem a Espanya vam quedar-nos a Carcassona allotjats a la clínica del Bastion, propietat del doctor Delteil, que va pagar els nostres estudis i l'estada a canvi de la feina professional del nostre pare. Així vàrem viure durant uns anys, fins que de mica en mica vàrem anar tornant de l'exili. En aquest temps vam estar diverses vegades a punt de marxar a Mèxic i, fins i tot, vam estar a la cua que els refugiats feien davant del consolat per embarcar cap a Amèrica.

A Carcassona hi havia molts exiliats, i a la clínica vaig conèixer el Dr. José Giral, catedràtic de Farmàcia i antic membre del Govern de la República. El recordo tot sol en una habitació de la mateixa clínica. Un altre era el coronel de Sanitat Militar, Minguillón, que també s'allotjava allí. Incorporat jo mateix al *Lycée* de Carcassona, rebia classes particulars de llatí amb un personatge que havia estat ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts de la República, i que políticament pertanyia al grup denominat "*Els Jabalís*". Es deia Domingo Barnés, havia estat catedràtic d'Institut, penso que a Segòvia o Sòria. Després va marxar a Mèxic. El vaig acompanyar a la cua de refugiats i quan li va tocar dir el seu nom, recordo que

el va dir cridant: "*¡Domingo Barnés, Ministro de la República!*" També em donava classes de matemàtiques un coronel d'artilleria (Orbaneja) que vivia a la *rue de Verdun*, en un pis molt petit. Deia que havia estat cap de guarnició de Badajoz, quan la sublevació militar. Ell, fidel a la República, va fugir cap a Portugal acabada la resistència.

A la clínica del Dr. Delteil, els dissabtes venien a sopar els metges espanyols que estaven en el camp de concentració de Bram, acomboiats pel metge militar francès destinat a la sanitat del camp, el Dr. Sabatier. A aquestes reunions hi havia personatges importants, com Diego Ruiz, psiquiatre fundador del psiquiàtric de Salt (Girona), on havia iniciat la nova psiquiatria, i el Dr. Mas Robles. El meu germà i jo dormíem en una habitació contigua al menjador i escoltàvem la tertúlia i les discussions. Un dia, penso que abans de l'estiu, o sigui a l'inici de la Segona Guerra Mundial, i enmig dels auguris de si hi hauria o no guerra, els meus germans i jo vam voler gastar una broma. Mentre sopaven els tertulians del camp de Bram, nosaltres, apostats darrera de la porta, vàrem cridar: "*Mars est revenu*", referint-nos a les estrelles que hi havia en el cel aquell dia. En aquell moment, molta gent associava les profecies i l'aparició de Mars (déu mitològic de la guerra) al començament de la guerra. Això va provocar la indignació dels nostres pares i dels tertulians, perquè van creure que ens rèiem d'una situació certament molt inquietant amb les fortes probabilitats de guerra.

Al juny o al juliol, el Govern francès va decretar la mobilització general. Recordo que els espanyols estaven espantats, a diferència dels francesos, molt tranquils perquè havien guanyat la Primera Guerra Mundial i creien en la superioritat del seu exèrcit. Consideraven que l'exèrcit espanyol era de pacotilla (crec que, en part, tenien raó) i que ells tenien el millor del exèrcit, per això no els feia cap por l'exèrcit alemany. El general Gamelin n'era el cap i això era una garantia, pel seu suposat geni militar i perquè era deixeble del mariscal Pétain, aleshores ambaixador de França amb en Franco, amb qui es coneixien per les respectives accions militars al Marroc i per afinitats polítiques.

Nosaltres continuàrem estudiant. A l'estiu del 39 es feien sessions de cine a l'aire lliure, al *Boulevard Jean Jaurés*; la nit del dilluns 11 de setembre estàvem veient una pel·lícula quan es va interrompre la projecció i va aparèixer l'ordre de mobilització general. Als minyons escoltes ens varen posar en estat d'alerta i havíem de vigilar possibles atacs aeris fent de vigies a les muntanyes del voltant de la ciutat. L'ambient entre els francesos no era pessimista. A casa fèiem vida normal.

La declaració de guerra va produir-se quan els alemanys varen envair Polònia. Començà la Segona Guerra Mundial i es va convertir en una situació estranya. No hi havia enfrontaments armats perquè s'interposava la línia

Maginot, que era considerada inexpugnable i que anava de la frontera suïssa a la belga.

Recordo que el curs acadèmic de 1939 va començar normalment i nosaltres anàvem a classe, on hi havia jueus fugits d'Alemanya. Els dijous ens posaven en grups separats als catòlics, protestants, jueus i laics per rebre una hora de classe que ens impartien el capellà, el pastor, el rabí, o el professor d'ètica, segons els desitjos dels nostres pares. La guerra va estar inactiva (per això se li deia la "*drôle de guerre*") fins al maig de 1940, quan Chamberlain va dimitir i Churchill va ser elegit president. Daladier va ser substituït per Paul Raynaud.

1940: viatge a Andorra

Vam presenciar l'èxode dels exèrcits belgues i holandesos. L'arribada de milers de persones amb carros, cotxes i tren, procedents de la mateixa França, Bèlgica o Holanda, era patètica, però els espanyols ho trobàvem natural perquè ja ho havíem viscut. El president del

govern de Bèlgica va fer un discurs contra el rei Leopold tractant-lo de "*roi felon*" i, tot seguit, va marxar amb tot el govern cap a Anglaterra. La clínica on estàvem es va omplir de refugiats de totes menes i procedències. La reina d'Holanda i la seva secretària es dirigien cap a Espanya i van haver de dormir amb els malalts.

Aleshores jo estudiava l'últim curs de batxillerat i després tenia previst anar cap a Andorra la Vella, on els nostres pares pensaven instal·lar-se i obrir una clínica amb l'ajuda del doctor Nequi. Recordo que, quan vam arribar-hi, ens vam allotjar a l'Hotel Pyrenées, propietat dels Pérez, una parella de pagesos aragonesos, analfabets, víctimes de les lluites sindicals dels anys 20, que s'havien exiliat a França quan la República.

Poc després, jo vaig tornar a Barcelona, tot i que els meus pares es van quedar a Andorra on el meu pare havia dut a terme la iniciativa de crear una clínica. Ells no van poder tornar a instal·lar-se a Espanya fins l'any 1947.